

אגדתא דשעיר המשתלח

הרב דוד בן מאיר

תנא דבי רבי ישמעאל: עוזאל – שמכפר על מעשה עוזא ועוזאל. (יומא דף סז) ©

רש"י :

עוזא ועוזאל – מלאכי חבלה שירדו לארץ בימי נעמה אחות תובל קין ועליהם נאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם. כלומר, על העריות מכפר.

חוקי התורה – אין לנו רשות להרהר בהם אך הם מעוררים בנו מחשבות מרוממות

א שילוח שעיר לעזאזל הינו עבודה מיוחדת ואף יוצאת דופן הנעשה במקדש ביום הכיפורים. "שמא תאמר מעשה תהו הוא? תלמוד לומר: אני ד', אני ד' גזרתיו - ואין לך רשות להרהר בהן" (יומא טז:). גזרה היא ומקורה עליון מאד, ממקום למעלה הרבה אפילו מרום השכל והדמיון האנושיים. רק אני ד' גזרתיו, חכמת ד' באה ממקור כל כך עליון שלגביו כל התחכמותנו היא אין, "והחכמה מאין תבוא" (איוב כח, כ). ואין לך רשות להרהר בהן – אין לנו רשות למדוד את מעשה שעיר המשתלח לפי שום סרגל אנושי כדי לשפוט את ערך המעשים, כי ערכו ערך אמת מוחלטת ממקור ההווה. בהן, לשפוט אותן, אין רשות להרהר, אבל מתוכן נולדים הרהורי תורה ומחשבות קדושות. אכן רמזים גדולים יש בהן^א הבאים וממלאים אותנו תוכן רוחני גדול והתפעלות רוחנית גדולה עוד יותר בפני עצות עליון מרחוק (ע"פ ישעיה כה, א).

מחאה נגד הרע החיצוני בישראל נכון עד לגבול האמת הפנימית של ישראל

ב תחילתו של שעיר המשתלח כשווה לשעיר שיובא מדמו פנימה אל קודש הקדשים, אך סופו להשתלח מחוץ למחנה לארץ גזרה. בתחילת הבאתו נוהגים דיני קדשי מזבח בשעיר המשתלח, הן מצד עצמו והן מצד חובת עמידתו לגורל שמא יוקרב שעיר חטאת הנעשה בפנים. אך סופו, לאחר שנפל עליו הגורל לעזאזל, אינו עבודת מזבח לשחוט ולקבל דמו בעזרה ולזרוק דמו על גבי המזבח לכפר על ישראל. אלא, סופו להיות מודח ממקום הקודש ומורחק אף ממקום ישוב אדם. בדרך הרמז למחשבות המתעוררות מתוך המצוה המיוחדת הזאת נמצא כי יש בתוכנו של שעיר המשתלח, בתוכן הפנימי ורוחני

א. "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו", וכו' (רמב"ם, הלכות תשובה פ"ג ה"ד).

שלו, ענין ראוי להעלות כאפשרות המחייבת התייחסות, התמודדות, אך לעומקו של ענין מחייבת גם דחייה גמורה לא רק מעבודת ד' אלא אף מישובו של עולם.

עוזה ועזאל לא נכשלו אלא בעיניהם שנאמר ז'ראו בני האלהים את בנות האדם'. מאי עובדיה? אמרי מעיקרא קמי רחמנא: 'מה אנוש כי תזכרנו?' אמר להו קודשא בריך הוא: השתא חזיתון דאטעתון יתר מנהון אשלט בהון יצרא בישא ונחיתו וכו' (מסכת כלה פרק שלישי).

בכל דור יש קול הקורא תיגר על זכות קיום האדם ואותו קול נדחה על ידי הערך הנשמתי של ישראל

ג. עוזה ועזאל מקטרגים כנגד יצירתו של האדם – 'מה אנוש כי תזכרנו'. קטרוג זה מדהדה בכל הדורות: מה צורך יש באדם בעולם, הרי הוא מקלקל את מעשיו ועל ידי כך מקלקל את העולם הנאה שברא רבונו של עולם. אף אם לא יקלקל האדם את סביבתו עדיין נשאר השאלה מה תועלת חיובית יש במציאותו של אדם בכלל או אדם זה ואחר בפרט. נמצא: מציאותו של האדם בכלל, ואנשים מסוימים בפרט, אינה מוסיפה תרומה חיובית להוויה ואף מזיקה במקרים רבים. לכאורה, לפי ההסתכלות בתולדות האנושות, יש אמת בטענות אלו. במבט ראשוני יש בחינה חלקית של מלאכות-שליחות בדברים אלו, מצד המחאה האמתית כנגד חסרונות האדם בהיותו הולך אחר יצרו הרע. יש באמירה זו אמת חלקית המבררת את עומק אמתת המגמה האלקית של הוויה ביצירת האדם, כי לא נברא האדם למטרת קיומו החמרי החיצוני – בודאי לא לפי הציור שמקבלים החיים בהיותן נוהים אחר דמיונות היצר הרע. אולם אמת חלקית הלוא היא תמיד, בסופו של דבר, שקר. לפי האמת אין ערך האדם נמדד רק בחייו החמריים ולא בתרבותו בפועל בהווה. הערך האמתי של האדם ומגמת יצירתו ניכרים מתוך הכרת ערך צלם האלקים שבו. בעבורו – וביחוד בעבור גילוי הנשמתי בעיקר האדם שזה ישראל עם סגולה – נוצר האדם כעיקר העולם. "בראשית ברא אלקים" בשביל ישראל שנקראו ראשית והם חיים את התורה הנקראת ראשית². לכן הקטרוג מביע ראייה חד צדדית של האדם, הצד החיצוני הנגרר לפעמים בעצת היצר, בלי לשים לב אל פנימיות הנשמה. ולא רק זו – שאין האדם בעל גוף בלבד אלא אף בעל נשמה – אלא אף זו: העובדה כי אדם נברא בעל בחירה, המתבטאת בין השאר בעובדת היות לו יצר הרע, מאפשרת גילוי יותר עליון של רצון ד' ושכלול הוויה בהיות האדם מתגבר על יצרו ומגלה את הטוב האלקי מתוך גבורה של חירות ורצון. "ואהבת את ד' אלקיך בכלל לבבך – בשני יצרך" (ברכות נד.).

ב. ע' נצח ישראל למהר"ל פרק ג'.

לא רק שמציאות יצר באדם אינה מבטלת את ערכו הפנימי אלא הבחירה בתורה מגלה את עומק ערכו

ד המקטרגים, בהינתן להם הזדמנות לממש בפועל את תפיסתם המזלזלת בערך האדם ומוקירה מאד את מדרגתם, נכשלו יותר מן אלו שעליהם רצו ללמד חובה. אך בכך עדיין אין יותר משלילת השלילה בלבד, כי הוכח רק ביטול טענתם כאילו הם במדרגה עליונה מן האדם. ירידתם לעולם וכשלונם מבררים אמת אלקית יסודית זו שמדרגת האדם אינה למטה מן המלאכים. אך זה נכון רק מצד הרע שבהם או באדם, כביכול הרע שבהם גדול מן הרע שיש באדם. עדיין לא התבררה מידת טובו של האדם שבעבורה כדאי שיווצר האדם לכתחילה. לכן יש המשך לקטרוג זה עד מתן תורה, כאשר בא משה רבינו לקבל תורה למען ישראל³. אז מתבררת מידת החיוב, מידת לכתחילה חיונית של יצירת עיקר האדם, ישראל, המיוחדים לקבל תורה ד' שקדמה לעולם כמחשבתה של אומה מיוחדת זו שקדמה לעולם. אז גם מתגלית האמת המלאה גם ביחס לכוחות הנראים שליליים באדם, והיכולת לרומם גם אותם, לשמש כלים למגמה האלקית של המציאות⁴. "הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין" (קידושין דף ל. א.).

ערך ישראל מצד נשמתם למעלה מן המלאכים

ה ביום המיוחד בשנה, ביום הפנימי ביותר, כאשר איש המעלה הפנימית ביותר בישראל, הכהן הגדול, נכנס למקום הפנימי ביותר, אז בעצת ד' של מצוות עבודת יום הכיפורים מתברר ערכו האמתי הפנימי של עיקר צלם אלקים שבאדם, הלוא הוא ישראל. "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו", "אפילו אותן שכתב בהן ודמות פניהם פני אדם – מלאכים – לא יהיו באהל מועד" כאשר נכנס הכהן הגדול להקטיר קטורת ולהזות את הדם, כי גדולה מדרגתו ממדרגתם⁵. אז בעבודת היום קודם יובאו שני השעירים לעזרה, גם שעיר שיופרש להביא מדמו פנימה וגם שעיר שישלח לעזאזל. גם למחאה על רעת האדם יש מקום לבוא אל העזרה, אל לא יובא מדמו אל הקודש פנימה, כי בקודש פנימה כולו אומר כבוד ואדם, ביחוד ישראל, הם תפארת היצירה. במבט הפנימי ביום פנימי זה מתגלית האמת האלקית של ערך האדם מישראל. לכן על פי הגורל לד' – לא על פי מבט חיצוני של אדם שאינו רואה אלא לעיניים ואף לא על פי ראיית חלק ממלאכי מעלה – יפרדו שני השעירים זה מזה. מאחד יובא את דמו

ג. "ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע! מה לילוד אשה בינינו?...מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו", וכו' (שבת פח. א.).

ד. "שוב מה כתיב בה? 'לא תרצח לא תנאף לא תגנוב' – קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא שנאמר: 'ד' אדונינו מה אדיר שמך' וגו' ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב" (שם). ועי' ספר תפארת ישראל למהר"ל פרק כד.

ה. ירושלמי יומא פ"א ה"ה. ע' גבורות ד' למהר"ל פרק מד.

פנימה "וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם" (ויקרא טז, טז). השעיר השני, המרמז לקטרוג על ערך עצם יצירת האדם, יעמוד חי, כמו בעל דין העומד בפני בית דין בבירור דינו, עד לאחר שתיעשה העבודה המבררת כי התמצית העליונה של האדם מישראל למעלה היא אפילו ממדרגת המלאכים. אז אותו קטרוג, אותה הווה-אמינא של טיעון שיש כשלון ביצירת האדם, ויש כשלון עצמי ביכולתו להיות מה שהוא אמור להיות, נדחה הוא לגמרי לאור האמת הנשמטית. השעיר ישתלח בזריזות לא רק אל מחוץ לתחום הקודש, כלומר אין מקום לקטרוג כזה על ישראל והקדוש ברוך הוא שונא את המקטרגים על בניו, אלא אף רחוק ממחנה ישראל, ממקום ישוב בני אדם, כי אין מקום לקטרוג זה על האדם בישבו של עולם המחייב להיות מתלמידי אברהם אבינו בעלי עין טובה על מציאות האדם.

תנו רבנן: 'איש' להכשיר את הזר. 'עתי' שיהא מזומן. 'עתי' ואפילו בשבת. 'עתי' ואפילו בטומאה. "איש להכשיר את הזר" – פשיטא! מהו דתימא 'כפרה' כתיבא ביה – קא משמע לן. "עתי ואפילו בשבת" – למאי הלכתא? אמר רב ששת: לומר שאם היה חולה מרכיבו על כתפו. "עתי ואפילו בטומאה" – למאי הלכתא? אמר רב ששת: לומר שאם נטמא משלחו נכנס טמא לעזרה ומשלחו. (יומא דף סו. – סו:)

רש"י:

שיהא מזומן – מוכן לכך מאתמול: עתי אפילו בשבת – עתי בעתו ובמועדו ישתלח, ולא יעבור ואפילו בשבת ובטומאה, ולקמן מפרש מאי איסור שבת וטומאה שייך בשילוחו, דאיצטריך לרבוויי: למאי הלכתא – מה איסור טומאת מקדש או קדשיו יש בשילוחו שהוצרך לומר שידחה את הטומאה: נכנס טמא לעזרה – שהכהן מוסרו לו שם:

ערכם הפנימי של ישראל מתגלה גם בפשוטי ישראל

ו' איש להכשיר את הזר – פשיטא! מהו דתימא 'כפרה' כתיבא ביה – קא משמע לן. כפרת ישראל בעבודת המקדש באה על ידי קדושתו של זרע אהרון. הכהונה מגלה תמיד את אמתת ערכם של ישראל ממנו נוצרת הכפרה, רחיצת והסרת הלכלוך החיצוני המאפשר את גילוי הפנים הנשמתי. העבודות הפועלות את הכפרה במקדש כשרות בכהונה, הנפשות המכשירות פעולות אלו להיות מעשה כפרה וגילוי אמתיות ישראלית. אמנם מעשים כללים שאינם מיוחדים למקדש, כגון שחיטה שאנו מצווים בה גם לצרכי חולין, אלו אינם פעולות כפרה וכשרה שחיטה בזר מפני שאינה עבודה. לעומת מעשים

שווים לקודש ולחול כשחיטה ישנם מעשים מיוחדים לכהנים אף שאינם פעולת כפרה במקדש, כגון ראיית מראות נגעים הן לטמא והן לטהר.

שילוח השעיר – לקיחתו מן העזרה, הוצאתו מן העיר, הבאתו לארץ גזרה ודחייתו בצוק – מהווה פעולה מיוחדת במינה בפני עצמה ואין כדוגמתה במקדש. אך התורה מעידה כי מעשה זה מהווה כפרה, דוחה את הקטרוג היכול לעולות על הדעת נגד ישראל. דחיית הקטרוג על ערכו של אדם באה מתוך הכרת והעלאת ערכו האמתי הנשמתי של ישראל – וזו בדיוק פעולה הראויה לכהנים, המוכשרים להביע את תכונת הכהונה הכללית של נשמת ישראל וממלכת כהנים. לכן באה התורה ואומרת "איש" כדי לרבות זר, כל אדם מישראל, ובכך מודגש הערך העצמי של כל אדם מישראל, כהן לוי ישראל, עמך כולם צדיקים. כי אף האדם הנראה זר, אם רק מחובר הוא לכלל ישראל, הרי הוא בגדר 'איש' שגם על ידו תתגלה אמתת ערך ישראל בכלל ובפרט. "אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך". "אשרי העם שככה לו אשרי העם שד' אלקיו".

כדי לגלות את הזכות האמתית של ישראל יש צורך בהכנה והכשרה

ז עתי שיהא מזומן.

פעולת דחיית הקטרוג על ישראל, על הכלל ועל הפרט, אותו קטרוג המביט ליצר, אינה באה באופן שטחי של כיסוי חטאים וסובלנות מזויפת. דחיית הקטרוג באה על ידי העמקה ברז מציאותם של ישראל, בסוד שיח קדושתם העצמית, בלימוד זכות עליהם הבא מתוך לימוד, העמקה ועיון רב. לא באופן מזדמן ובדרך אגב יכול הקטרוג להיות נדחה, אלא על ידי הכנה והכשרה של עמל של תורה כדי לדעת אמתת ערכם של ישראל. רק איש עתי, היודע בכח כלל ישראל והיום הקדוש, כי גם עתה, בהווה, למרות כל אשר נעשה ונראה מדרכי התנהגותם של ישראל בכלל ושל ישראלים בפרט, למרות כל הכשלונות והחולשות, למרות כל אלו בקרבנו של ישראל הכל קדוש, ובין כך ובין כך קרויים בנים. בירור זה יכול לצאת אל הפועל רק מתוך עמל לימוד תורה כדי להבין את הזכות המהותית והווייתית של ישראל, ולזה צריך איש ישראל להכין את עצמו, שיהא

מזומן (ע' אורות ישראל ד, א).

ערך ישראל כערך שבת

ח עתי ואפילו בשבת.

שילוח השעיר, דחיית הקטרוג על עצם קיומו של האדם, יחד עם כל עבודת יום הכיפורים, מברר את ערכו הנצחי האלקי האמתי של ישראל. התקנת עצמנו-עצמיותנו בעולם הזה כדי להיכנס ולהכניס את העולם והאנושות ליעודו המעודד, העולם ההולך ובא, עומדת ביסוד חיינו, "כל ימי חייך – להביא לימות המשיח". השבת, מעין עולם הבא, תכלית הכל, מגמת החיים, המקרינה מקדושתה על כל ימי העשייה ומרוממתם

לתעודתם, היא בת זוג של ישראל¹, מתנה טובה מבית גנזיו של רבונו של עולם עבור עם סגולתו (שבת י:). השבת אמנם קבועה וקיימת מששת ימי בראשית, "ברך ד' את יום השבת ויקדשהו", אך לאחר יציאת מצרים ולידתו של עם ישראל ענינה של השבת מתגלה על ידי ישראל שומרי שבת, ועל ידי זה מתגלה רצון ד' בעולם נוכח האדם והאנושות ופועל בעולם². לכן דחיית הקטרוג על ישראל, שילוח השעיר, מצד הכרת הערך האמתי הפנימי הנשמתי של ישראל גם בעת ירידה חיצונית, נעשית אפילו בשבת, כי ערכם האמתי האלקי של ישראל היא כעין ערך השבת, מעין עולם הבא, כי ישראל בחייהם ועבודתם מתקינים את העולם הזה להיכנס לטרקלין. תלמיד חכם דומה לשבת³ וישראל הם התלמיד חכם באנושות, על כן עתי ואפילו בשבת.

סגולת ישראל מביאה להתגברות על כל חולשה רוחנית וחמרית והקשר בין קודש וחול

ט עתי ואפילו בטומאה – למאי הלכתא אמר רב ששת לומר שאם נטמא משלחו נכנס טמא לעזרה ומשלחו⁴.

המשלח את השעיר לעזאזל, העובד עבודת ד' של כלל ישראל, מגלה ומברר את אפסיותו של אותו קטרוג המכחיש את ערכו של אדם וערכם של ישראל, הוא הכהן הגדול מאחיו, שגדלותו צומחת מתוך הגדלות של אחיו ממלכת כהנים בכלל ואחיו זרע אהרון הכהן בפרט. השליח המוציא לפועל את דחייתו לצוק זו שחיטתו וביטולו של זה הקטרוג הוא האיש, אפילו הזר בישראל כי יש בו בפנימיותו תכנות כהונת ממלכת כהנים, עתי המזומן לאחר עמל והכשרה ללימוד זכות אמיתית על ישראל, לברר כי ערכם האמתי של ישראל גם עתה בעת ירידה, הוא ערך מעין עולם הבא ומביא על ידי עבודתו לעולם הבא. מפגש המשלח והשליח, האיש מורם מעם הפנימי והאיש המוציא לפועל כלפי חוץ, צריך שיעשה בעזרה, בחצרות ד', מקום החיבור בקודש בין בית ד' פנימה ובין התפשטות הקדושה כלפי חוץ לכל מרחב החיים והמקום הישראליים. אף אם יש דברים היכולים לאחר את בואו של הטוב האלקי⁵ אך אין דבר שיכול לעכב אותו באופן מוחלט, לא חולשה מצד החומר ולא חולשה מצד חיבור החומר והרוח. ביום הכיפורים

1. "ויום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג, וכנסת ישראל היא בת זוגו שנאמר ואת הארץ, והנה היא שמינית" (רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק לו).
 2. "ועל כן אומרים בקידוש מתחלה בלשון נסתר אשר קדשנו כו', ורצה וכו' הנחילנו... חוזרים אחר כך לומר לנוכח כי בנו בחרת כו', קדשת כו', הנחלתנו. כי במדרגה זו מכירים לנוכח שהקב"ה עומד עלינו ורואה במעשינו" וכו' (ספר פרי צדיק פרשת בא - אות י, ע"ש).
 3. "בזוהר פרשת צו תלמידי חכמים אתקריאו שבת" וכו' (אליהו רבה או"ח סי' רמב). "כי תלמיד חכם הוא דומה ונמשל ליום השבת" (ספר קב הישר פרק נד), וכן במקומות רבים.
 4. "ולמה נקרא שמם אלהים אחרים שמאחרים את הטובה מלבוא בעולם" (ספרי דברים פסקא מג ד"ה ועבדתם אלהים).
 5.

– בו אנו מתרוממים למדרגה של "לפני ד' תטהרו" ומאירה תכונת האמת הנשמטית שלנו – אין שום עיכוב היכול למנוע ולהפריע את דחיית הקטרוג על ישראל והעלאת לימוד הזכות המוחלטת האמתית על ישראל. לא חולשת החומר, שאם היה חולה מרכיבו על כתפו אפילו בשבת מחוץ לתחום ולרשות, ולא רפיון חיבור הקודש והחול שאם נטמא משלחו נכנס טמא לעזרה ומשלחו. כי יש בחינה מיוחדת אשר מצדה קרבן יישלח אל מחוץ למקומו, לכאורה, למקום אחר ממנו יפעל כפרה על ישראל, ומצדה ייכנס איש עתי לעזרה, אפילו יהיה טמא, "כי אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם" (מלאכי ג, ח), "ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל" לעולם (מלכים א ו, ג).¹

שאלו את רבי אליעזר: חלה – מהו שירכיבהו על כתפו? אמר להם: יכול הוא להרכיב אני ואתם. חלה משלחו – מהו שישלחנו ביד אחר? אמר להם: אהא בשלום אני ואתם. דחפו ולא מת – מהו שירד אחריו וימיתנו? אמר להם: "כן יאבדו כל אויביך ד' (שופטים ה)". וחכמים אומרים: חלה – מרכיבו על כתפו. חלה משלחו – ישלחנו ביד אחר. דחפו ולא מת – ירד אחריו וימיתנו. (יומא סו):

רש"י:

יכול להרכיב אני ואתם – בריא וחזק היה השעיר להרכיב אותי ואתכם עליו, לקמן אמרינן שלא היה חפץ להשיב על שאלתם מה שלא שמע מפי רבו. אהא בשלום אני ואתם – כלומר, מה לכם לשאול על זאת, לא אני ולא אתם נזקק לשילוחו. דחפו – לצוק ולא מת, מהו שיהא צריך לירד אחריו וימיתנו.

שיחת תלמידי חכמים – גם דברים הנראים מופלגים – צריכים תלמוד

י שאלו את רבי אליעזר: חלה וכו'.

רבי אליעזר העיד על עצמו שלא אמר דבר שלא שמע מרבו מעולם (סוכה כח.). נמצא כי כל דבר שאמר שמע מרבו, אף אם אחרים לא שמעו כן מרבו, ויש לו שורש אמת במסירת התורה על ידי חכמי ישראל מדור לדור. נמצא כי גם כאשר לא רצה רבי אליעזר לענות על שאלה כי לא שמע מרבו את התשובה, כגון בשאלות אלו בסוגייתנו, מכל מקום מה שכן אמר בתגובה לשאלות אלו "לא מפני שהפליגם בדברים" לומר דברים שאינם נכונים, חלילה, "אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם" (יומא סו:), אמר את הדברים האלו ובסגנון שלהם, וגם הם מהווים גילוי חכמה של תורה הבאה ממסורת דורות חכמי ישראל. לכן יש מקום עיון וביאור בדברים אלו שאמר רבי אליעזר כתגובה לשאלות אלו, "שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד שנאמר ועלהו לא יבול"

(סוכה כא:).

אין לזלזל בסכנת העין הרע המביטה על האדם בקטרוג

יא חלה – מהו שירכיבהו על כתפו? אמר להם: יכול הוא להרכיב אני ואתם.

שאלו השואלים אם שילוח שעיר לעזאזל דוחה שבת במקרים יוצאי דופן, או שמא יש להביא שעיר אחר ואולי יש אפילו אפשרות שתתבטל עבודה זו. הוצאת השעיר ושילוחו מן העזרה מרמזת של הרחקת הקטרוג המתעורר על האדם מצד יצרו הרע ומעשיו הרעים. השעיר משתלח לא רק מחוץ למקדש, כי לימוד חובה כזה אין לו מקום בקודש ובעבודת ד', ולא רק מחוץ להר הבית, כי קטרוג כזה אין לו אחיזה אמיתית בשירות המקדש למען ישראל המרומוז בהר הבית שהוא כנגד מחנה הלויים ומהותם, ולא רק מחוץ לירושלים, כי קטגוריה זו הטוענת שאין ערך לאדם כלל אין לו מקום בשוב סגולת האדם, ישראל בירושלים, אלא אף מורחק מן קרבת ישוב ומעבר בני אדם אל ארץ גזרה, כלומר – אין בקטרוג הזה מקום אחיזת אמת, כי יש בו ערעור על התכנית האלקית של בריאת עולם, ולשקר כזה אין אחיזה, כי כל מעשי ד' תמימים וכל דרכיו משפט. כי הסקת מסקנה כללית ממעשיו של אדם כאשר הוא נגרר אחר יצרו על עצם מהותו ותועלתו של האדם אינה אמת.

השאלה 'חלה מהו להרכיבו' מרמזת להנחה האומרת כי יתכן ויבוא זמן בעולמנו וקטרוג זה על האדם, "מה אנוש כי תזכרנו", ייחלש אף אם לא ייעלם לגמרי, בבחינת 'חלה'. על זה אמר רבי אליעזר כי מה שהשואלים העלו על דעתם, שתחלש ראיית הרע המעשי והיות האדם נגרר אחר יצרו הרע ומתוך כך לימוד חובה על האדם, אינה הנחה נכונה. בגלגולים שונים ומשונים, בלבושים מגוונים של קודש וחול, באה הטענה כלפי האנושות בכלל, כלפי חלק ממנה או כלפי פרטים ממנה: מה אנוש, מה ישראל ומה תועלת בס'. אמר להם: יכול הוא – הקטרוג נגד קיום האדם ונגד ישראל – להרכיב אני

י. "מעשה ברבי שמעון בן אלעזר שבא ממגדל עדר, מבית רבו, והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים. ראה אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו: ריקה! כמה מכוער אתה! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך?! אמר לו ומה אעשה? לך לאומן שעשאני ואמור לו: כמה מכוער כלי זה שעשית!... אמר להם הריני מוחל ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן", וכו' (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק מא ד"ה מעשה ברבי). מגדל עדר מרמז למשיח: "ואתה מגדל עדר" (מיכה ד, ח) ותרגם יונתן בן עוזיאל "ואת משיחא דישראל". יש לראות בספור רשב"א רמז לכך שבזמן הגאולה יהיו אנשים, מבין הפועלים שלבים של הגאולה, מכוערים מבחינת דעות ומעשים שלא כדת תורה, ואעפ"כ מעשיהם לבנין הארץ והחזרת עצמאות ישראל יהיו מעשים ראויים. זהו **מעשה ברשב"א שבא ממגדל עדר מבית רבו**, בא מהעמקה בתורה בסוגיות ימות המשיח. **והיה רוכב על החמור** ומתבונן בענין חידוש כוחות החול בישראל לעתיד לבוא, **ומטייל על שפת הים** – על הגבול בין ים ליבשה, בין הנשמה לגוף, בין השאיפה הנשמתית לגאולה ובין הגשמותה בממשות הארציות. **ראה אדם אחד שהיה מכוער ביותר**, ראה נפשות הפועלות את חידוש הכוחות הלאומיים בישראל והם מכוערים בתורה והמצוות במובן הרגיל. **אמר לו: ריקה** – מתורה ומצוות כמקובל בישראל – **כמה מכוער אתה! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך?!** – שמא כל בני הדור הפועלים תחילת שיבת ציון

ואתם. היצר הזה – לראות את הרע ולקטרג, לא על מנת לתקן מתוך אמונה כי האלקים עשה את האדם ביסודו הנשמתי ישר, אלא מתוך שנאה לאנושות וקריאת תגד על עצם קיומה – חזק הוא כל כך שיש בכוחו, אם לא יושם לו רסן, לדחות אותי ואתכם, השואל והמשיב, הדורש את דבר ד' ואת העוסק כל חייו בדבר ד', ולשלול את קיומנו להוציאנו מן העולם.

בטחון הנצחון על הרע וגילוי אמתת ערך האדם על ידי עבודת ד'

יב חלה משלחו – מהו שישלחנו ביד אחר? אמר להם: אהא בשלום אני ואתם.

לאחר שלמדו השואלים, מתוך רמזי דברי רבי אליעזר, כי קטרוג זה על האדם אינו נחלש, אינו חולה, אלא לובש צורות שונות בהקשרים שונים ובדורות שונים, נחלשה דעתם והעלו אפשרות שמא לא יהיה בכחו ויכולתו של המשלח לדחות את הקטגוריה הרחק מן הקודש ומכל ישוב אדם. הואיל והקטרוג על האדם גדול הוא, כי יש לו יסוד מצד יצרו הרע ולכן בא השעיר עד לעזרה, שמא אין בכוחם של ישראל, על ידי שליחם המזומן והמוכשר לכך, לדחות את הטענה כי אין ערך לאדם, שמא אין בכוחו לבטא את הנשמתיים הישראלית. הערה זו מעמידה בסימן שאלה את יכולתם של ישראל למלא את שליחותם באנושות ובהוויה. על זה אמר להם כי רבונו של עולם, אשר יצר את העם המיוחד הזה לספר תהילתו, יצרם בכוח סגולה עמידה במשימות העולמיות ועולמי עולמיות המוטלות עליהם. אין להם לדאוג שמא חזק הוא הקטרוג כביכול ממנו יתברך, כאילו שיש בו כדי לעכב את רצון ד' מלהופיע, או שמא חזק הוא מערכם של ישראל לפעול רצון ד' בעולם. 'אמר להם: אהא בשלום אני ואתם', גם המגמה האלקית של הוויה וגם ערכם של ישראל המגלים את רצון ד' בעולם יהיה בשלום. "אתם עדי נאם ד' ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. אנכי אנכי ד' ואין מבלעדי מושיע. אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי נאם ד' ואני א-ל'" (ישעיה מג, י-יב).

הם מכוערים מבחינת שלמות תורה ומצוותיה? ובא הקטרוג כמה מכוער הדבר ולמה צריכים אנשים מכוערים כאלו שיתעסקו בגאולה. כתבו התוספות (תענית כ: ד"ה נזדמן) "במסכת דרך ארץ מפרש דאותו אדם היינו אליהו ולטוב נתכוין כדי שלא ירגיל בדבר". לימוד זה בא דוקא מנאליהו הנביא שלמד שאין לקטרג על ישראל, חלילה, אפילו יהיו עושים מעשים רעים, חלילה. מאז יושב אליהו הנביא בכל מוצאי שבת וכותב זכויותיהם של ישראל ועתיד לקרב בין בנים ואבות. ממנו למד רבי שמעון בן אלעזר, ועי"ז לומדים כולנו, שאין לזלזל באנשים אלו הפועלים למען גאולת ישראל, גם אם הבנתם בזו תהיה שפלה מאד, כי זה זלזול באומן העושה את גאולת ישראל ואת כליה. ועי"ע ענין שמות כעורים ומעשים נאים ביחס לבוני בית שני בספר אם הבנים שמחה, פרק שלישי פסקה ל'.

התורה היא התבלין כנגד הרע וכנגד הסתכלות בעין רעה על האנושות ועל החיים יג דחפו ולא מת – מהו שירד אחריו וימיתנו? אמר להם כן יאבדו כל אויביך ה'.

שוב שאלו שמא הדרך, המעשים התורניים הנעשים על פי כל דקדוקי ההלכה על ידי ישראל קדושים, אינה מספקת לדחות ולכלה מן העולם את המחשבה כי אין טעם וצדק לקיום האנושות, ישראל והעולם. מה יהיה אם יעשה השליח את המוטל עליו על פי ציוויה של תורה, דחפו מן הצוק כלפי מטה למקום ארץ גזרה ושממה כפי הראוי לקטרוג זה, ולא מת ופעולה זו לא תספיק לתיקון עולם בדחיית המקטרג. מהו שירד אחריו – ירד ממדרגת ישראל ותורה וילחם ברוע, באמירה שאין טעם לחיים, בחוסר הבטחון בערך העצמי של האדם, אך ילחם בשיטות ירודות של המקטרגים המלאים גאווה ומחשבה כי דעתם שגבה כביכול מדעת עליון, ועל ידי זה ימיתנו. על זה השיב להם כי המעשים התורניים, הנובעים מעומק עצת ד', הנעשים על ידי שליחי עם סגולה המוכשרים ומזומנים לכך, על פי כל פרטי הדרכתה של תורה ומכח שליחות הבא אל הקודש פנימה בענן, הם הם אשר יצליחו לדחות כל רע ומקטרג, לכפר על ישראל אם טעו במעשיהם אחר יצרם הרע, לגלות את האור הנשמתי המהותי של אמתת ערך ישראל. התבלין ליצר הרע הוא התורה, לא חכמה אחרת. אמנם חכמות אחרות נחוצות לרבדים מגוונים של ישובו של עולם, אך גילוי הערך האמתי של האדם בכלל וערך ישראל עם סגולה ביחוד, הוא על ידי עצת עליון של התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. כן – בצורה זאת, בעצה זאת, בהדרכה זו ובמעשים אלו – יאבדו כל אויביך ד'.

”שלוש רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול” (תהלים קיט, קסה).

יד וחכמים אומרים: חלה – מרכיבו על כתפו וכו'.

דברי רבי אליעזר, האומר רק דבר ששמע מרבו ובכך אמר רק דברים האחוזים בשלשלת הדורות של מסירת התורה מדור דור עד ל"משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע", מבררים את האמת האידאית האלקית העליונה, כפי שהיא בעליונותה בראשית הבריאה, כפי שהיא עומדת ביסוד ההוויה בפנימיותה כעת, וכפי שהיא עתידה להתגלות בעצת עליון. אמנם למציאות אין כנפיים להיות בשלמותה מייד, ואנו קרוצי חומר חיים במימדים של זמניות והגבלות העולם הטבעי. לכן השלמות יוצאת אל הפועל מצדנו בהדרגתיות, בשלבים, בעליות, ולפעמים בירידות לצורך עליות בעצה עמוקה. באו חכמים להשלים את הציור הרוחני להלכה ולמעשה. דברי רבי אליעזר, המרמזים לכך שרוע הקטרוג הזה על האדם ועל ישראל לא יכול להיחלש מעצמו, אך יש לישראל את הכח הנשמתי להתגבר עליו ובמעשי התורה לכל פרטי מצוותיה יש את הסגולה והכוח הרוחני לדחות מקטרג ולהעלות עולם, בודאי נכונים ומוחלטים הם בערך האמת הנצחית. אך חכמים באו ליישב את הדברים בתוך המציאות המוגבלת שלנו, בתוך הסיבוכים והעיוכים של עולם חמרי ותהליכים אטיים הנמשכים לפעמים דורות. בתוך תהליכים כאלו יכולים להיות שינויים המזיקים יחס, ממקורה של תורה, למציאות

חורגת. בודאי כי כל אשר עשה אלקים הוא טוב מאד, אבל אנחנו מצדנו צריכים להתיחס למצב המסובך כפי שהוא נראה לעינינו, ולפעול כדי להוציא את הפועל את האמת הגדולה - כי הכל טוב מאד. על כן חכמים אומרים כי אם חלה המקטרג, ונראה מוסכם על דעת העולם כי יש ערך נשגב לאדם, למשל מצד בינתו ורדייתו בכוחות הטבע לשכלול החיים בעולם הזה – גם אז צריך לדחות את השעיר, כי אף כי קטן הוא בדור מסויים, יכול אחר כך להתחזק בדור שיבוא לידי יאוש מכוחו של אדם ולא יראה כל כך ערך בבינתו בעיני הטבע ואף יודה שאין לו שליטה באיתני הטבע. אז יתחזק הקטרוג ביתר שאת, ולא תעמוד כנגדו ההדרכה של תורה לערכו האמתי של האדם, כי הוזנחה הדרכה זו מתוך זלזול בקטרוג, כי חלה הוא. לכן גם בעת חליו וקטנותו מרכיבו על כתפו, גם אם אינו נראה סכנה מוחשית בעליל, הרי אפשר ועתיד הוא לצמוח מחדש, לכן צריכים בכל הדורות לעסוק בדחייתו.

כן אפשר שיהיו דורות שישראל יהיו נחלשים, כדורות של גלות ובדורות טרם יבנה בית המקדש, אז כל עבודתנו אינה פועלת אותה השפעה ברוכה להעלות עולם באופן הגלוי ליושבי תבל. לכן אמרו חכמים כי בדורות ובמצבים של חלה משלחו – אלו ישראל הדוחים את הקטרוג 'מה אנוש כי תזכרנו', וחלה בגלות שאין להם יכולת לבטא את ערכם האמתי המלא, אז ישלחנו ביד אחר, יעסקו בהלכות יום הכיפורים בחינת שילום בשפתיים, וכוחות אחרים במציאות הרוחנית העולמית הם יקחו את מעשי עבודת ד' ועסק התורה של ישראל ויפעלו לטוב, עד עת קץ שאז תתגלה כל השפעת ישראל לרוממות האדם והעולם על ידי עבודתו הקדושה. ואם דחפו ולא מת, מפני חולשת ישראל והעובדה כי נשארה רק הצנת ציונים ולא עצמיות חיים שלמים של עם סגולה היושב בארץ הקודש כאשר המקדש בנוי לתפארה בפנימיותו ועל הר הקודש, אז ירד אחריו, ירד העצמת רוחניות כי אין לו ברירה, שהרי במחשכים הושיב אותנו רבוננו של עולם קורא הדורות מראש, וימיתנו, יכבוש את הרע, בזכות הציונים של תורה ומצוות אשר הוצבו אף בגלות, בזכות המשך השראת שכינה באופן פלאי ומסותר, גם בהיות ישראל כבש אחד בין שבעים זאבים, ובזכות הצפייה לישועה. ובבוא תשועה לישראל ויתוקן עולם, אז אותם כוחות הראויים להיות נדחים לגמרי יידחו, כמו השעיר לעזאזל "והאלילים כרות יכרתון", ושאר הכוחות הניתנים לזיכוך וצירוף יצטרפו אל מגמת הטוב, "כי לך תכרע כך ברך תישבע כל לשון...ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד".